

การวิเคราะห์กระบวนท่ารำ สุครีพถอนต้นรัง
The Analysis of Sukhrip's Dance Postures
in Uprooting Ingyin Scene

เสฐียรวุฒิ ชาวหวยหมาก*
Setthawut Chawhuaymak*
ชนัย วรรณลี**
Chanai Vannai**
นิวัฒน์ สุขประเสริฐ***
Niwat Sukprasirt***

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา บทบาทและอัตลักษณ์ของตัวสุครีพ ในรามายณะและรามเกียรติ์ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ ได้แก่ บทพระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และศึกษากระบวน ท่ารำเพื่อใช้วิเคราะห์กลวิธีการแสดงของดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ ในการแสดงตอนสุครีพถอนต้นรัง โดยมี วิธีดำเนินการวิจัยตามกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษาพบว่า สุครีพในวรรณกรรมรามายณะถือกำเนิดจากท้าวฤๅษราชและพระอาทิตย์มีรูป กายเป็นลิงนามว่าสุครีพ ต่างจากวรรณกรรมรามเกียรติ์สุครีพถือกำเนิดจากพระอาทิตย์กับนางกาลอัจนาเดิม เป็นมนุษย์มีกายสีแดง แต่ด้วยพิธี่เสี่ยงทายลูกส่งผลให้สุครีพกลายเป็นลิง ซึ่งสุครีพในรามายณะปรากฏ บทบาทหลักเช่นเดียวกับรามเกียรติ์ โดยบทบาทเหล่านี้เป็นสิ่งที่กำหนดอัตลักษณ์ของตัวสุครีพ ด้าน กระบวนท่าในการแสดงสุครีพถอนต้นรัง ผู้วิจัยได้วิเคราะห์กระบวนท่าและกลวิธีตามรูปแบบดร.นิวัฒน์ สุข ประเสริฐ พบว่า กระบวนท่าสุครีพถอนต้นรัง มีโครงสร้างหลัก 3 โครงสร้าง และขั้นตอน 3 ขั้นตอน โดยมี กลวิธีในการปฏิบัติท่า แบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นลักษณะกลวิธีในการปฏิบัติท่าหลัก ส่วนที่สองเป็นลักษณะ กลวิธีในการปฏิบัติท่าทางเล่น

คำสำคัญ : กระบวนท่ารำ สุครีพ ถอนต้นรัง

* ศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

* The Degree of Master of Fine Arts Program in Thai Drama Graduate School Bunditpatanasilpa

** อดีตผู้ช่วยอธิการบดี สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

** Former Assistant Chancellor, National Institute of Development Administration

*** ที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

*** Thesis Co-advisor, Dr. Thai Classical Dance Graduate School Bunditpatanasilpa Ministry of Culture

Abstract

This research is a qualitative research with objectives to study Sukhrip's history, role, and identity in literatures named "Ramayana" and "Ramakian" from Ayutthaya and Thonburi periods as well as stories that were written by King Rama I, the Great and King Rama II of Rattanakosin period, and to study dance postures to perform an analysis of Dr. Niwat Sukprasert's performance in uprooting Ingyin scene.

The research finds that Sukhrip in Ramayana version was born as a monkey from Krishraj and Sun God while Sukhrip in Ramakian version was born as a baby with red skin from Kala-Ajjana and Sun God but became a monkey after cursed by a hermit's spell. Both versions provided main role to Sukhrip and it helped identify the character's identity. As the result of analyzing Dr.NiwatSukprasert's dance postures and performance in uprooting Ingyin scene, it is found that there are 3 main structures and 3 steps which consist of 2 different parts for dance performance including main dance performance and playful dance performance.

Keyword : Dance Postures Sukhrip Uprooting Ingyin.

บทนำ

รามเกียรติ์ เป็นวรรณคดีซึ่งมีเค้าโครงเนื้อเรื่องมาจากการรณคดีของอินเดียเรื่องรามายณะที่แพร่กระจายอยู่ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาร่วมพันปี คนไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นอย่งน้อย สร้างสรรค์งานประพันธ์เรื่องรามเกียรติ์ในรูปแบบต่างๆ เช่นบทละครและบทพากย์ที่ใช้กับการเล่นหนังและโขน โดยตีความใหม่ให้เหมาะกับแนวคิดของคนไทย (กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร. 2507: 158-159) รามเกียรติ์จึงเป็นวรรณคดีชิ้นเอกของไทย โดยการนำเสนอในรูปแบบของการแสดงโขนและละครใน ซึ่งเป็นนาฏกรรมอันมีชื่อเสียงของไทยที่มีมาแต่โบราณ (ทิวา พุทธสุวรรณ. 2552: 1) ด้วยเหตุที่การแสดงโขนแต่เดิมใช้ผู้ชายแสดงล้วน การคัดเลือก และการฝึกหัดจึงเป็นเด็กผู้ชายทั้งสิ้น โดยแบ่งสาขาเป็น พระ นาง ยักษ์และลิง การฝึกหัดเบื้องต้นส่วนใหญ่เป็นการฝึกเพื่อให้ได้พลกำลังที่มั่นคง คงที่ เมื่อต้องเต้นโขนเป็นเวลานานโดยเฉพาะตัว ยักษ์ และตัวลิง

การถ่ายทอดนาฏศิลป์ โขนลิงแต่โบราณ ไม่มีหลักสูตรเป็นข้อกำหนดแน่ชัด ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของครูผู้สอนเป็นประการสำคัญ โดยเน้นการฝึกทักษะเป็นหลัก แม้ในปัจจุบันมีสถาบันที่ให้การศึกษาด้านนาฏศิลป์ โขนที่มุ่งผลิตครูและบุคลากรสายอาชีพ ในด้านนาฏศิลป์แล้วก็ตาม รูปแบบการแสดงโขนลิงยังเกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยปัจจัยหลายอย่างทั้งภาวะกระแสสังคม เศรษฐกิจและเทคโนโลยีส่งผลกระทบต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอทางศิลปวัฒนธรรมทางด้านนาฏกรรมอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในความเชื่อและค่านิยมต่อศิลปะการแสดง อาทิ ผู้ชม เวลา สถานที่ และทุน ฯลฯ ผู้วิจัยได้ติดตาม สังเกตเห็นว่า วิธีการแสดงและกระบวนท่าของโขนลิงได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไปมาก ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยดังกล่าว กระบวนท่าที่ถูกตัดทอน เช่น กระบวนท่าในการถอนต้นรัง

กระบวนท่าถอนต้นรัง เป็นกระบวนท่าที่สำคัญที่แสดงถึงบทบาทของตัวสุครีพ ในการแสดงโขนในตอนศึกกุมภกรรณ ซึ่งกระบวนท่าครั้งนี้เป็นลักษณะเด่นท่าถ่ายทอดกันมาประกอบด้วย กระบวนท่าตรวจพล การเจรจา กระทำโต้ตอบ กระบวนท่าถอนต้นรัง กระบวนรบ ซึ่งในตอนนี้จะมีการเล่นที่เฉพาะและมีกลวิธีเทคนิคต่างๆที่เฉพาะทาง ครูอาจารย์ผู้ที่เล่นตัวสุครีพ มักได้รับการคัดเลือกจากคนที่มีความพิเศษเฉพาะตรงกับบทบาทของสุครีพต้องมีคุณสมบัติตรงตามบทบาท มีปฏิภาณไหวพริบมีฝีมือเป็นที่ยอมรับและเทคนิคบางอย่างเป็นเทคนิคเฉพาะตัวบุคคล

จึงมีผู้ที่มีชื่อเสียงในการเล่นตัวสุครีพจำนวนน้อยคนและหนึ่งในนั้นที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในแวดวงนักแสดง โขน ได้แก่ ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐท่านเป็นทั้งศิลปินนักแสดงตัวสุครีพที่มีชื่อเสียง และเป็นครูสอนโขนในวิทยาลัยนาฏศิลป์ทั้งยังเป็นอดีตผู้บริหารสถานศึกษาและนักวิชาการของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ในด้านการแสดง ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้หนึ่งที่มีความสามารถในการแสดงโขนตัวสุครีพทั้งรูปร่างลักษณะ กระบวนท่ารำ กลวิธีต่างๆ ส่งผลเป็นกระบวนท่าอันเป็นเอกลักษณ์ในการแสดง อีกประการหนึ่งยังไม่มีผู้ใดได้ศึกษากระบวนท่ารำของตัวสุครีพในตอนถอนตัว

จากความสำเร็จและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยเห็นควรให้มีการรวบรวมศึกษาวิจัยกระบวนท่ารำของสุครีพที่สำคัญไว้เป็นหลักฐานและแนวทางในการแสดงโขนไว้เพื่อเป็นการรวบรวมความรู้ให้เป็นแบบแผนและนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ทางด้านนาฏศิลป์ต่อไปพร้อมกันนี้เพื่อไม่ให้กระบวนท่ารำที่สวยงามและมีคุณค่าสูญหายไปกับกาลเวลาที่ล่วงเลยไปตามยุคสมัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีลำดับขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์เอกสารและสัมภาษณ์จากข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิดังนี้

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ได้มาจากการที่ผู้วิจัยเป็นผู้เก็บข้อมูลโดยตรง ซึ่งเก็บด้วยการสัมภาษณ์หรือสังเกตการณ์โดยการสัมภาษณ์ ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิและกลุ่มผู้แสดงที่ประสบการณ์ด้านการแสดง ชุด สุครีพถอนตัวไม่น้อยกว่า 10 ปี ประกอบด้วย

1.1.1 ศึกษาและสัมภาษณ์จากผู้มีประสบการณ์ตรง

โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้

1) เป็นผู้มีความรู้ด้านวรรณกรรมรามเกียรติ์

- ดร.สุรัตน์ จงดา ผู้ช่วยอธิการบดี สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม

2) เป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ในการแสดงโขน 10 ปีขึ้นไป

- นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์-โขน)

พุทธศักราช 2552

- นายปรีชา งามระเบียบ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านนาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่

สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม

- นายสนอง คงศิริ ผู้เชี่ยวชาญ วิทยาลัยนาฏศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม

- รองศาสตราจารย์สมชาย พูลพิพัฒน์ ผู้เชี่ยวชาญศิลปะการแสดง

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

- นายสุรเดช เผ่าช่างทอง นาฏศิลป์ชำนาญการพิเศษ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร

- นายกิตติพงศ์ ไตรพงศ์ครูศ.3วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

กระทรวงวัฒนธรรม

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งข้อมูลที่มีผู้เก็บรวบรวมไว้แล้วผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องเรื่องสุครีพถอนตัวจากแหล่งข้อมูลในหน่วยงานและแหล่งวิทยาการของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ได้แก่ จดหมายเหตุ พงศาวดาร วรรณกรรม ตำราเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบบสัมภาษณ์

3. นำข้อมูลมาสรุปเรียบเรียงเป็นรายงานการวิจัยเสนอต่อคณะกรรมการ

4. นำเสนอรายงานการวิจัย 3 บท ต่อคณะกรรมการสอบ

5. ประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) โดยผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อยืนยันการวิจัย โดยเกณฑ์การคัดเลือกบุคคล ดังนี้

5.1 กลุ่มนักวิชาการประกอบด้วยเกณฑ์การพิจารณาดังนี้

1) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วยเกณฑ์การพิจารณา ดังนี้

- เป็นครูผู้ถ่ายทอดทำการแสดงโขนแก่ ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ
 - นายประสิทธิ์ ปิ่นแก้ว ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์ - โขน) พุทธศักราช 2552
- เป็นรุ่นพี่ที่เคยแสดงเป็นสุครีพร่วมกับ ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ
 - นายสนอง คงศิริญ ผู้เชี่ยวชาญวิทยาลัยนาฏศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม
 - นายปรีชา งามระเบียบ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านนาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่
- รองศาสตราจารย์สมชาย พูลพิพัฒน์ ผู้เชี่ยวชาญศิลปะการแสดง
- เป็นเพื่อนร่วมเรียนและร่วมแสดงโขนกับ ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ
 - นายวิโรจน์ อยู่สวัสดิ์ ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทยโขนลิง สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม
- เป็นลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดกระบวนการทำตัวโขนจาก ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ
 - นายกิตติพงศ์ ไตรพงศ์ ครูศศ.3วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม
 - ดร.ภูษิต รุ่งแก้วครู ศศ.3วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม
- 2) ครูผู้ถ่ายทอดกระบวนการทำสุครีพอนต้นรัง
 - ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ ผู้ทรงคุณวุฒิ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์กระทรวงวัฒนธรรม

6. นำผลที่ได้มาวิเคราะห์เรียบเรียงเป็นรายงานการวิจัยเสนอต่อคณะกรรมการ

7. นำเสนอรายงานการวิจัย 5 บท ต่อคณะกรรมการสอบ

ผลการวิจัย

ประวัติความเป็นมาของสุครีพจากวรรณกรรม

จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องประวัติของสุครีพนั้น ผู้วิจัยพบว่าสุครีพในรามายณะและสุครีพในรามเกียรติ์นั้นมีชาติกำเนิดที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง โดยในเรื่องราวรามายณะนั้น กล่าวความถึงท้าวฤทธราชเมื่อครั้งประพาสป่าหิมพานต์พบสระน้ำหมายจะลงไปกินน้ำ แลเห็นเงาตนเอง สำคัญว่าเป็นวานรจึงกระโดดลงไป จะจับ พอขึ้นจากน้ำก็กลายเป็นสตรีมีรูปร่างงดงาม พระอินทร์กับพระอาทิตย์ ผ่านมาเห็นนางเกิดความลุ่มหลง พระอินทร์ล้งนํ้ากามาโดนใส่เส้นผมเป็นผลให้ได้บุตรมา 1 คนชื่อว่า พาลี เพราะเกิดแต่ผม (สังสกฤต “วลี” = ผม) และมีบุตรด้วยพระอาทิตย์ตน 1 ชื่อสุครีวเหตุด้วยพระอาทิตย์ล้งนํ้ากามาโดนคอ (สังสกฤต “ครีว” = คอ) และพระอินทร์ให้สังวาลแด่พาลี พระอาทิตย์ไปนำหนุมานมาให้เป็นข้ารับใช้สุครีพ ครั้นรุ่งขึ้นท้าวฤทธราชกลับกลายร่างเป็นชายดังเดิมซึ่งแตกต่างไปจากรามเกียรติ์เป็นอย่างมากเพราะในวรรณกรรมรามเกียรติ์สุครีพนั้นเป็นลูกของพระอาทิตย์กับนางกาลอัจนา ครั้งเมื่อพระอาทิตย์ลอบมาสมสู่นางตอนฤๅษีโคดมซึ่งเป็นสามีออกไปหาอาหารในป่า โดยเป็นความตั้งใจของพระอาทิตย์ที่จะส่งสุครีพมาเป็นกองทัพคอยช่วยพระรามปราบทศกัณฐ์ แต่ด้วยเหตุครั้งนั้นเมื่อนางสวาทะ กล่าวน้อยใจฤๅษีโคดมว่าอุมขุแต่ลูกขู้ลูกตนไม่สนใจครั้นไปถึงฝั่งแม่น้ำคงคาฤๅษีโคดมจึง

เสี่ยงทายโยนบุตรหญิงและบุตรชายทั้ง 3 คนลงในแม่น้ำแล้วตั้งจิตอธิษฐาน หากใครเป็นลูกตนให้ว่ายกลับเข้ามา ถ้าเป็นลูกผู้อื่นให้ว่ายไปอีกฝั่งแล้วขอให้กลายร่างเป็นลิง ปรากฏว่ามีเพียงนางสวาทะคนเดียวเท่านั้นที่สามารถว่ายน้ำกลับมากล่าว

ได้ไป ดังบทพระราชนิพนธ์

“แม้ว่าสามเจ้านี้เป็นเนื้อ	เชื้อสายโลหิตของข้า
จะทิ้งออกไปกลางคองคา	จงว่ายกลับมาทันใด
แม้ว่าเป็นลูกชายอื่น	อย่าให้ว่ายคืนเข้ามาได้
จงเป็นสวาวรรโพร	เสี่ยงแล้วขว้างไปทันที
แต่นางสวาทะผู้ธิดา	กลับว่ายมาหาพระฤาษี
สองกุมารนั้นข้ามวารี	เป็นกระบี่เข้ายังพนาลัย”

(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช.2554 : 69)

จากต้นกำเนิดของทั้งในรามายณะและรามเกียรติ์มีข้อเหมือนกันอยู่ คือ สตรีพจากรามายณะและรามเกียรติ์มีบิดาคนเดียวกันนั่นก็คือพระอาทิตย์ และมีจุดประสงค์ในการถือกำเนิดของตัวละครสุครีพเพื่อเป็นกองทัพระรามช่วยในการทำศึกเช่นเดียวกัน

บทบาทของสุครีพจากบทวรรณกรรม

จากการศึกษาบทวรรณกรรมเรื่องบทบาทของสุครีพผู้วิจัยพบว่า สุครีพในรามายณะและสุครีพในรามเกียรติ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์นั้นมีบทบาทที่คล้ายกันอยู่ คือ สุครีพเป็นพันธมิตรรวมรบและช่วยพระรามออกตามหาสีดา ได้รับความไว้วางใจจากพระรามเป็นอย่างมากเห็นได้จากเมื่อมีศึกสงครามพระรามจะให้สุครีพเป็นนายทัพจัดทัพและคุมทัพไปทำศึก ซึ่งในรามายณะก็เช่นกันแต่จะมีข้อแตกต่างไปคือสุครีพจะมีหนุมานคอยเป็นข้ารับใช้และอยู่ใต้บัญชา ส่วนในบทบาทที่มีความต่างไปเห็นจะมีในตอนศึกกุมภกรณเมื่อคราวสุครีพถูกกุมภกรณจับตัวได้กำลังจะเหาะกลับลงกาในรามายณะนั้นมีได้มีหนุมานมาช่วยอย่างในบทวรรณกรรมรามเกียรติ์ เพราะหากไปช่วยจะถือเป็นการดูถูก และรามายณะมิได้มีบทบาทตอนที่กุมภกรณออกอุบายใช้ให้สุครีพไปถอนต้นรังเพื่อตัดกำลังลง ทั้งยังมีความต่างของบทบาทตอนหักฉัตรสังเกตได้ว่าสุครีพในรามายณะออกไปหักฉัตรด้วยความโมโหศกัณฐ์ ต่างจากรามเกียรติ์ที่สุครีพขออาสาพระรามก่อนจึงค่อยออกไป

อัตลักษณ์ของตัวสุครีพในวรรณกรรม

จากการศึกษาบทวรรณกรรมเรื่องอัตลักษณ์ของสุครีพนั้น ผู้วิจัยพบว่าอัตลักษณ์ของตัวละครในด้านลักษณะภายนอกของสุครีพในรามายณะมีลักษณะรูปร่างเป็นลิงเดินสองขา ศีรษะสวมมงกุฏ และใส่ต่างหู ส่วนในรามเกียรติ์แต่เดิมสุครีพมีรูปร่างเป็นมนุษย์มีกายสีแดง แต่ด้วยพิธีเสี่ยงทายลูกของฤๅษีโคดม สุครีพจึงกลายร่างเป็นลิงและคงไว้ซึ่งกายสีแดง ในด้านลักษณะภายใน สติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม สุครีพในรามายณะเป็นตัวละครที่มีไหวพริบในการเอาตัวรอด เป็นผู้ที่ทำการใดต้องได้รับผลตอบแทน มีความใจร้อน และมีความประพฤติไปในทางไม่ดีเรื่องสุราและกามโลกีย์ ดังในตอนสุครีพไม่ทำตามสัจจาจาที่ให้ไว้ครั้งพระรามฆ่าพาลีให้ ซึ่งต่างจากสุครีพในรามเกียรติ์ สุครีพมีความจงรักภักดีต่อพระรามมาก แต่สุครีพทั้งในรามายณะและรามเกียรติ์นั้นมีความสามารถเรื่องการจัดทัพ ซึ่งเห็นได้จากบทบาทที่ได้รับความไว้วางใจจากพระรามให้เป็นแม่ทัพอยู่บ่อยครั้ง และยังมีไหวพริบในการหนีรอดจากกุมภกรณมาได้ทั้งในรามายณะและรามเกียรติ์แต่สุครีพในรามเกียรติ์มีความทะนงตนในพละกำลัง จนเสียรู้แก่กุมภกรณอันปรากฏในบทบาทตอนสุครีพถอนต้นรัง ดังบทพระราชนิพนธ์ ว่า

เมื่อนั้น	สุครีพโกรธใจดังไฟจุด
จึงเขาพระสุเมรุเอนทรุด	เราช่วยฉุดให้ตรงคงไว้
ซึ่งจะดูพฤษภาพระยารัง	มิทำดังวาจาจะว่าได้
ว่าพลางทางแผลงฤทธิ์ไกร	เหาะไปหิมพานต์พนาวัน ฯ
เห็นรังใหญ่ไม่น้อยสักร้อยอ้อม	จึงลงจอมเขาใหญ่ไพศาล
สองหัตถ์รวบต้นรังพลัน	เท้ายันโยกชักด้วยศักดา ฯ
ฉุดกระซากรากขาดขึ้นมาได้	สมหวังดังใจปรารถนา
มิได้หยุดยั้งรั้งรา	ใส่ป่าแบกกลับมาฉับพลัน ฯ

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2544: 178)

ซึ่งผลจากอัตลักษณ์ของตัวสุครีพเหล่านี้ ถูกใช้เป็นหลักสำหรับคัดกรองผู้แสดงให้มีความเหมาะสมกับบทบาทตัวละครที่อยู่ในวรรณกรรม เพื่อให้การแสดงที่ออกมานั้นมีความสมจริงของวรรณกรรมมากขึ้น การคัดเลือกผู้แสดงให้เหมาะสมกับบทนั้นจึงถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการแสดง

กระบวนการทำสุครีพถอนต้นรังดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ

กระบวนการตอนถอนต้นรังจะมีทางเล่นที่เฉพาะ และมีกลวิธีเทคนิคทางเล่นที่เฉพาะทางของผู้แสดงอันได้รับสืบทอดมาจากโบราณจารย์ ถือเป็นการแสดงที่ผู้แสดงได้แสดงออกถึงความมีไหวพริบความมานะในการถอนต้นรังของตัวละคร ทั้งเป็นการแสดงออกถึงความสามารถของผู้แสดงในการถ่ายทอดอารมณ์ผ่านกระบวนการ ก่อให้เกิดอรรถรสร่วมของผู้ชมการแสดง และผู้แสดงที่เล่นตัวสุครีพมักได้รับการคัดเลือกจากคนที่มีความเหมาะสมตรงกับบทบาทของตัวละคร ซึ่ง ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ เป็นบุคคลหนึ่งที่ได้รับการถ่ายทอดทำรำ กระบวนท่า และกลวิธีทางเล่นตอนถอนต้นรังจากโบราณจารย์และครูผู้ใหญ่ในการแสดงบทบาทของสุครีพ ด้วยสรีระร่างกายประกอบกับฝีมือในการแสดงส่งผลให้ ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ สามารถแสดงตัวสุครีพได้เป็นอย่างดีในบทบาทถอนต้นรัง เป็นเหตุให้ ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ จึงได้รับการคัดเลือกให้แสดงในบทบาทสุครีพอย่างเสมอ ซึ่งได้ข้อสรุปกระบวนการทำโครงสร้างหลักของการแสดงสุครีพถอนต้นรัง ดังนี้ กระบวนท่าถึง กระบวนท่าถอน และกระบวนท่ารบ ซึ่งในโครงสร้างหลักทั้ง 3 ประกอบไปด้วยขั้นตอนในการปฏิบัติทำ โดยท่าทั้งหมดถูกแบ่งเป็นท่าหลักและทางเล่น

ตารางที่ 1 ตารางโครงสร้างและขั้นตอนสุครีพถอนต้นรัง

โครงสร้างท่าถึง	หกดะเมน ท่าถึง ป้องหน้า
โครงสร้างท่าถอน	คันทา เล่นมด เล่นน้ำ ถอนได้
โครงสร้างท่ารบ	-
ขั้นตอนท่าถึง	หกดะเมน ถึง บอกภารกิจ ป้องหน้า พากษ์-เจรจา
ขั้นตอนท่าถอน (เล่นมด)	- นุ่งผ้า แผลงฤทธิ์ โยกต้นรัง (ซ้าย-ขวา) เขย่าต้นรัง ปัดมด ตัดกิ่งไม้รังมดแดง เล่นมด เหยียบมด
ขั้นตอนท่าถอน (วิกน้ำ)	- แผลงฤทธิ์ โยกต้นรัง(ซ้ายขวา) กระซากรากต้นรัง(ซ้ายขวา)ดึงด้วยบ่า(ซ้ายขวา) ถอนด้วยหลังแล้วเซ วิกน้ำ กินน้ำ ล้างหน้า วิกน้ำสาดตัวลูบแขนขา ตักน้ำรดต้นรังขุดดินโคนต้นรัง
ขั้นตอนท่าถอน (ถอนออก)	- แผลงฤทธิ์ โยกต้นรัง(ซ้ายขวา) กระซากรากต้นรัง(ซ้ายขวา)ดึงด้วยบ่า(ซ้ายขวา)ถอนหลุดถอนหรือถอนต้นรังพาดแขนขาพาดต้นรังด้วยท่าตั้งเข่า ยกต้นรังพาดบ่า
ขั้นตอนท่ารบ	-

จากการศึกษากระบวนการทำสุครีพถอนต้นรัง พบว่ามีท่าทั้งหมด 94 ท่า โดยกระบวนการทำฉบับดั้งเดิมปรากฏท่าหลัก มีท่าจำนวน 35 ท่า และท่าเล่น จำนวน 48 ท่า ส่วนกระบวนการถอนต้นรัง ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ ปรากฏท่าหลักเป็นจำนวน 35 ท่า และท่าเล่น จำนวน 59 ท่า จะเห็นได้ว่ากระบวนการท่าหลักมีจำนวนกระบวนการท่าที่เท่ากัน เนื่องด้วยท่าหลักเป็นรูปแบบท่าที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือแต่งเติมได้ เป็นกระบวนการที่เป็นแบบแผนของการแสดงสุครีพถอนต้นรัง ส่วนในท่าเล่นนั้นกระบวนการเป็นท่าที่สามารถปฏิบัติได้อย่างอิสระเป็นการเลียนแบบท่าธรรมชาติ และกระบวนการเลียนแบบธรรมชาติกึ่งนาฏศิลป์ ซึ่งในการปฏิบัติกระบวนการท่าทางเล่นมีโครงสร้างหลัก ที่ผู้แสดงพึงปฏิบัติตาม ประกอบด้วย ถอน (เล่นมด) ถอน (วิกน้ำ) และถอนได้ ซึ่งในกระบวนการถอนจะเห็นได้ว่ากระบวนการ ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ มีจำนวนท่าทางเล่นมากกว่าเหตุเพราะได้รับการถ่ายทอดจากโบราณจารย์หลายท่าน และได้นำมาปรับแต่งเป็นการแสดงของตนเอง ซึ่งกระบวนการท่าทางเล่นไม่ปรากฏรูปแบบขั้นตอนการปฏิบัติท่าที่เฉพาะหรือตายตัว ยึดไว้เพียงโครงสร้างหลักของท่าและจารีตในการปฏิบัติท่าในการแสดงเท่านั้น

วิเคราะห์กลวิธีการแสดง ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ ในการแสดงตอน สุครีพถอนต้นรัง

ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐถือเป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจากบรมครู ให้แสดงในบทบาทสุครีพ ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้หนึ่งที่มีความสามารถในการแสดงโชว์ตัวสุครีพทั้งรูปร่างลักษณะกระบวนการท่ารำกลวิธีต่าง ๆ ส่งผลเป็นกระบวนการอันเป็นเอกลักษณ์ในการแสดง ซึ่งมีมือของท่านเป็นที่ยอมรับของบุคคลในวงการนาฏศิลป์ เป็นที่กล่าวขานในการแสดงในตอนสุครีพถอนต้นรังเป็นอย่างมาก ซึ่งดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ ได้รับการปูพื้นฐานท่ารำต่างๆ จาก ครูกรี วรรณสิน และครูประสทธิ ปิ่นแก้ว ทั้งยังได้รับการถ่ายทอดกลเม็ดในการแสดงสุครีพถอนต้นรังจาก ครูบุญชัย เฉลยทอง และครูฤกษ์ชัย เขวงรัตน์ เป็นผู้ถ่ายทอดกลวิธี เทคนิคในการแสดงสุครีพถอนต้นรัง ได้อย่างครบถ้วน ทั้งในด้านท่าหลัก และท่าเล่น ในการแสดงตอนถอนต้นรัง ส่งผลให้ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ สามารถแสดงตัวสุครีพในบทบาทถอนรังได้เป็นอย่างดีดงาม ด้วยสรีระร่างกายประกอบกับฝีมือในการแสดงสุครีพ ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ จึงได้รับการคัดเลือกให้แสดงในบทบาทสุครีพอย่างเสมอ ซึ่งกระบวนการท่าและกลวิธีที่ปรากฏอยู่ในกระบวนการท่าหลักและท่าเล่นของ ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ ในการแสดงตอนสุครีพถอนต้นรังที่ต่างไปจากฉบับดั้งเดิม นั้น จากการศึกษาสามารถวิเคราะห์ได้ว่าสาเหตุอันเป็นผลให้กระบวนการท่าและกลวิธีต่างๆ ในการแสดงตอนสุครีพถอนต้นรังเกิดความเหมือนและต่างนั้นผู้วิจัยขอจำแนกเป็น 4 กรณีดังนี้

1. ได้รับการถ่ายทอดท่ารำจากการเรียนในห้องเรียน ตามหลักสูตรสถานศึกษา
2. ได้จากการสังเกตกระบวนการท่าและกลวิธีจากศิลปินรุ่นพี่ที่มีความชำนาญและเชี่ยวชาญในการแสดง
3. ได้รับจากประสบการณ์ตรงในการแสดงจากโบราณจารย์และครูผู้ฝึกซ้อมในการแสดง
4. ได้จากการศึกษารรณกรรมและการวิเคราะห์บทโขน

จากทั้ง 4 กรณีเป็นผลให้กระบวนการท่าของ ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ ในการแสดงตอน สุครีพถอนต้นรังมีแตกต่าง กลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่โดดเด่นในการแสดงตอนถอนต้นรัง ด้วยการปฏิบัติกระบวนการท่าและกลวิธีที่ต่างไปจากฉบับดั้งเดิม

อภิปรายผลการวิจัย

กระบวนการทำสุครีพถอนต้นรัง ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ พบว่า มีกลวิธีในการปฏิบัติท่าหลักและท่าเล่น สอดคล้องกับบทบาทและอัตลักษณ์ของตัวสุครีพในวรรณกรรม เนื่องจากสุครีพมีบุคลิกในส่วนความเป็นมนุษย์ ปะปนอยู่อันเป็นบุคลิกตั้งแต่แรกเกิด ซึ่งการปฏิบัติกระบวนการท่าหลักจะมีความสง่าตามบทของลิงเจ้าเมือง มีความสุขุม โดยกลวิธีของกระบวนการท่าจะทำการชัดเจน ไม่หลุกหลิก ท่ามีความกว้างกว่าท่าปกติ สอดคล้อง

กับพรเทพ เลี้ยงสอน (2557) กล่าวถึง บทบาทสุครีพเป็นในการเป็น เจ้าเมือง และแม่ทัพ กระบวนท่าไม่กระโดดคล่องแคล่วเหมือนหนุมาน เน้นความสง่างาม ออกผายไหล่ผึ่ง วางตนภูมิฐาน การปฏิบัติท่าทางต่างๆจะไม่ลู่กลิ้งลุกกลน ส่วนในกระบวนท่าทางเล่นกล จะเป็นท่าที่ผสมผสานระหว่างทำนานาฏศิลป์และท่าธรรมชาติ ตามชาติกำเนิดของสุครีพ เมื่อครั้งพิธี่เสี่ยงทายลูกของฤๅษีโคดม เป็นผลให้สุครีพ กลายร่างเป็นลิง ท่าทางเล่นจึงเป็นการผสมผสานระหว่างมนุษย์และลิง เป็นกระบวนท่าที่ทำให้ผู้ชมเข้าถึงอารมณ์ของตัวละครได้มากยิ่งขึ้น เพราะท่ารำมีความใกล้เคียงกับชีวิตจริง เมื่อผู้ชมเข้าถึงอารมณ์ส่งผลให้บรรยากาศในการชมการแสดงมีอรรถรสเพิ่มขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาประวัติความเป็นมา ท่ารำ และกลวิธีการแสดงสุครีพหัตถ์ฉัตร ในรูปแบบการแสดงโขนหน้าจอในสมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์
2. ควรศึกษาความแตกต่างด้านกระบวนท่า กลวิธีการรับสามลิ่งรูปแบบสำนักการสังคีต และวิทยาลัยนาฏศิลป์ ในการแสดงโขน ตอน ศีกกุมภกัณฑ์

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2556). *โขนอัจฉริยนาฏกรรมสยาม*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2464). *ตำนานเรื่องละครอิเหนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทย.
- ทิวา พุทธสุวรรณ. (2552). *กระบวนทำรำตัวนทกในการแสดงโขน ชุด นารายณ์ปราบนนทกกรณีศึกษาท่ารำครูทองเริ่มมงคลนัฏ* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนิต อยู่โพธิ์. (2538). *โขน*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- นาคะประทีป. (2510). *สมญาอภิธานรามเกียรติ์*. พระนคร: แพร่พิทยา.
- เปลื้อง ณ นคร. (2544). *ประวัติวรรณคดีไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- พรเทพ เลี้ยงสอน. (2557). *วิเคราะห์บุคลิกและกระบวนท่าเต้นของตัวโขนลิงกรณีศึกษา ลิงยอด และ ลิงไล่น* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.
- พระพุทธรูปทองคำสุโขทัย, พระบาทสมเด็จพระ. (2507). *รามเกียรติ์ เล่ม 5*. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.
- (ม.ป.ป.). *สุครีพ*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- พระพุทธรูปทองคำสุโขทัย, พระบาทสมเด็จพระ. (2554). *บทละครเรื่องรามเกียรติ์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เพชรกระรัต.
- พระพุทธรูปทองคำสุโขทัย, พระบาทสมเด็จพระ. (2540). *บทละครเรื่องรามเกียรติ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์.
- (2513). *บ่อเกิดรามเกียรติ์*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาการ.
- พิทยลาภพฤฒิยากร, กรมหมื่น. (2507). *ชุมนุมนิพนธ์*. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมนาตร์แห่งประเทศไทย.
- พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ และมกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2544). *บทละครเรื่องรามเกียรติ์ และบ่อเกิดรามเกียรติ์*. พระนคร: ศิลปบรรณาการ.
- ไพโรจน์ ทองคำสุก. (2549). *แนวคิด และวิธีแสดงโขนลิง* (ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์. (2524). *ลักษณะความเป็นมาและพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์*. กรุงเทพฯ: ธเนศวรการพิมพ์.
- สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ. (2555). *ครูกี๊ วรณะริน ศิลปินแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: ฌรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สมพรท สิงโต. (2520). *ความสัมพันธ์ระหว่างรามายณะ ของวามิโกและรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1*. กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมฝึกหัดครู.
- สนิท ตั้งทวี. (2528). *วรรณคดีและวรรณกรรมไทยเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.